

ի յ՝ Խորատեանն հայրապետականն (Վ)
Թողն իցէ Գ |

Վ Խորատեայ՝ զինի բնակութեան
մերոյ ի յատուկ անուանեցեալ Ղրտի
ընտանի ի կողմն Պարտանիկին տալով
վասն խառնաճարակութեան նոյնոց քա
ղաքին Բրիտանաանն Ե (1000) տեսելի
նքս գետնոց, հրամայեմք հաստատել
անգ մադիստրաթ (իրաւարան) եւ
անոր բնա մերոյ օրինաց եւ սովորաւ
Թեանոյ վարել դատատունն եւ գիրա
ւառնայ, ընտրելով ի ձեռն զգաւաւոր
վեհապետութեամբ, որքեւ արդիւնաւ
ւորեցեալք իցին աստիճանօք եւ վար
միք ըստ կարկապուծեանն Ղզվա
գաւառի և եղիցին ենթ ի խանութ
Թեանն Ղրտիտնիկականն (փոխարքայա
կան) կառաւարութեանն ի քաղաքն
եւ ի գիւղորայս ասկս պահպանութե
ամենայն հարկաւոր քաղաքնայնոց կար
գեացի յատուկ անձն ի (Յրաւատա
(Վ) Խառն) որ եւ ոչ ունիցի մասնակցոս
Թեանն գաւառատնականն գործոց այն
բնակչացն և այլ եղիցի միայն ոչ ոչպա
նիլ եւ այցելու նոցին և

Վ Խորատեայ՝ յետ մասնելոյ իւրա
քանիւքոց եւ ընտրելոյ վասն ինքեանց
զորպիսի եւ իցէ ձեռք կացութեանն ի
տէրութեանն, այնպիսեանն շնորհմբ
արդիւնաւորիլ ի յաւիտեան մշտնջե
նաւորաբար յետագայիւքն իւրեւոց
այնպիսիք ամենիւք և զորք ըստ հաստ
լակ կանոնադրութեան մերոյ իւրա
քանիւք յեղք բնակաց տէրութեանն
արդիւնաւորիլ որպիսիք են արտա
րէն գործածութիւն առեւտրոյ եւ վաճա
րաց սրպէտարտութիւն նոյնպէս եւ ի
միջի տէրութեանն մերոյ և վասն ա
ւառել հաւաւէտութեանն ի նոյն թոյ
լարով և Կ ձեռովք Ժախիւքն շինել
նաւա վաճառականականն յօրինել զպի
տանի եւ արդիւնաւոր ֆապրիքս գաւա
տայ (գործարան) արգայիւնայգիս և որ
ընդ առիթն նոյնոց ամենայն կերպ ցինի

ի խաղաղոց շինել ներքնակութեան
մերոյ մանր վանր շափիւքս և այլ աւ
րեք ի մէջ երկրին ըստ ստորոց պահել
և սրբիւր (տախտաւ) վաճառել
կարէք ֆրանկոգրի աստը (տղի) շինե
ցէ իւրաքանչիւս քաղաք ասիայն ոչ տա
ցն Վ վեջ երկրոցս և աստաց և այլ մի
այն վասն ինքեանց քարտանելոյ մի
ոյլ բանիւ զտննայն փոխառաւ քաղ
մացոց ցանել ըստ յճարութեանն եւ
կարողութեան իւրաքանչիւս քոց և վա
յելել ամենայնիւք նորօք եւնթ ամե
նապրամադաւեղի մերոյ հովանաւ
րութեանն և պահպանութեանն օրի
նաց արդիւնաւորիլ և

Վ Խորատեայն պաւաւրութեան
մեք շնորհմբ հանգիստեմք ամենայն
հասարակութեանն և յետագայիցն ի
յաւիտեան ժամանակացս Վասն աւա
ւել հաստատութեանն ստորագրեցաք
ձեռօք մերովք և Թաւաւարական կըն
քով քամրացոց ցանել հրամայեցաք և
հաւալ եղի յարքայանիւս քաղա
քով մերում Վանկապիտարպուրք և յա
մի ի ձեռնդենէ Քրիստոսի 4779 յամ
սեանն նոյն ժպերի 14 և ի Թաւակա
նութեան մերում ասաննաւթ ամի և Ժ

Վ Խորատեայն հրախայիս գաւառիցաւ
Թեանն Վեճ և Վաւառաւ Գ Պետե
ման արեւալպէտ Պրոֆեսօրը յանձ
նելով իմբաքութեանն փոքնագիր
յօդաւած մի հայկական գրոց վերայ
յնպիսիք և տարգրութեամբ հաղոր
դել բանասիրաց իւր կարծիք և յայտ
նելով միանգամայն որ շատ արախ
կը լինի, եթէ իւր գրաւածոյն վրայ
հիմնաւոր գիտողութիւններ տեսնե
որ եւ իցէ բանասիրի կողմէն և

Վաստի Բախաւութեամբ սրտի կը
մատուցանեմք անոն ընթերցողաց ան
շեւ յաւաքած և յաւաքով որ հայա
սէր Պրոֆեսօրը կը հաւնի ժամանակ

Ներեան ՚ի Ս. Ստորոտայ սկիզբն առ
ախն և երկն, այլ Մողղիկ և Սարգան
տան նմա միայն զլրացութիւն՝ Մու
ղիկ՝ եօթն, իսկ Սարգան չորեքսու
սան տառից։ Ի գիտեմանացն Հայոց
ամանք Շնորհաւոյն հետեւին, ամանք
Մողղոյն և այլք Սարգանայն, բայց
ինքն մատենագիրն յայտնապէս ոչ ա
սէ զոր ինքն կարծէ։ Մյոս հարկ ինձ
Թուի զիմ կարծիսն յայտնել։

Ի հին ժամանակն—աչ գիտեմք յոր
մէ ժամանակէ հետէ, թերեւոյս յա
ռաջ քան զՍարգանսկ առաջին—Հայք
առնէին առանձին տառ։ Այս միա
յէ փրիսարատոս և աշակերտքն որբոյն
Ստորոտայ, Խորենացին և Փարպեցին
և Լորիւն, որ և իմացուցանեն թէ
Վանիւիւեան տառքն ոչ տարբեր էին
ի հնոցն, այլ մի և նոյնք էին։ Սրբի
սիք էին ասագոս այսորիկ և որբան, ոչ
ոք ասէ։ Բայց ՚ի քննութեանց գի
տուն լւարդացւոց գիտեմք՝ զի
գրեթէ ամենայն աղգք ՚ի Վարեդնէ
առին զայբուբենն։ Աստի յոյժ հա
ւանական է թէ և այբուբենքն Հա
յոց ՚ի նմանէ ծնուն, և զի այբուբենքն
Վաբեյացւոց կամ Փիւնիկեցւոց, որ
ի Վաբեդնէ ելեալ են, քան և եր
կա տառս առնէին, առանց երկբայա
նաց թիւ հին տառիցն Հայոց ոչ ա
սելի էր։ Մյոթիկ ոչ բաւական էին
վասն լեզուի Հայոց, և յայնմ պատճա
ռէ ստորն Ստորոտ զսակաաութիւնն
իմանալով խորհէր լրացուցանել կամ
նորոգել բարբառին զայբուբենն։ Ին
թէ գտաւսն զամենաին նորոգեալ
եր, նմանութիւն ոչ գոյր ՚ի մէջ Մու
րոպական և Վաբեդնացւոց աստիցն,
ասկայն դիւրին է բազմատառութիւնն
Ստորոպական աստիցն ընդ աստից
Վաբեդնացւոց և Փիւնիկեցւոց ու
ճգբիւրա ցուցանէ, զի քանի մի, այսին
քնն հնագոյնքն յայնցանէ, յոյժ նման
են պատգիւր յոյն, յայտ է, թէ ստորն

Ստորոտ ոչ բարբառին նորագեաց, սորո
միայն լրացոյց զհին այբուբենն։ Ստ
ողղիկ ասէ՝ թէ Վանիւիւ քսան և եօ
թն գիր ստեղծ (ոչ ստեղծ) այլ պա
հեաց ընդ իւր զհին Հայկական տառ
ոյն) իսկ զեօթն գրոց պակասութիւն
Ստորոտ առեալ է յատուծոյ։

Մողղիկ այսպէս ենթադրատէ, կարծե
լով թէ Ստորոտ միայն զեօթն ձայնա
ւորան յօդեաց, և եթէ մի ձեռագիր
Խորենացւոյն զայս հաստատէ, այս յՄ
ողղիկ առեալ է և կամ Մողղիկ ՚ի նը
մանէ, վասն զի յայտ է թէ ամենայն
հնագոյն այբուբենքն քսան և երկու
տառս միայն առնէին և ըսկ յօդաւո
րութեամբ ձայնաւորաց ոչ կարէին լը
րանալ պակասութիւնք հայկական տա
ռից։ Ստորոտ ահա, ճշմարտութիւնն
միայն գտանի ՚ի գիրսն Սարգանայ որ
ասէ թէ Ստորոտ առեալ զՎանիւիւ
եանքան և երկու տառսն՝ չորեքսասան
այլ տառս յօդեաց, և յայնմ միայն Թուի
սխալիւ, զի ասաց թէ յառաջ թա
գաւորին ի եւոնի ՚ի Վիլիկոս գտաւ
գրամ մի հին կռապաշտ թագաւորայն
Հայոց հայերէն տառիւք։ Վանիկ մին
չեւ յոյժմ ոչ գտաւ և ոչ մի գրամ
հայկական՝ հնագոյն քան զժամանակն
Ստորենանց հայերէն տառիւք, և այս
սխալանք առանց երկբայանաց ծնաւ
ի նմանութեան Պահլաւայի և հոյ
կական տառիցն։ Մյոս գրամ, զոր սո
րոտ Թուի, ինքն Սարգան ոչ ետես
Ստանեան էր։

Ստան Մորի, Յունական և Պարս
կական գրոյն, զոր Հայք ՚ի գործ ա
ծէին յառաջ քան զստորն Ստորոտ, տ
սելի է՝ թէ ոչ էին յարմարագոյն քան
զՀայոցն, այլ ՚ի հարկէ ընկալան Հայք
զայնոսիկ վասն առաջին եկեղեցակա
նայն, սրբէին կամ աստիք կամ յոյնք
և վասն գործոյն դիւանի թագաւո
րացն ընդ Պարսկա և այսպէս մոռա
ցան զհին առանձին այբուբենն։